

Jim Lurie, Hanne E. Sørlie,
Inge Kvaran, Torill Tjelflaat

Skriftserien til Regionalt kunnskapssenter for barn og unge – Psykisk helse og barnevern (RKBU Midt-Norge) • Rapport 9/2018

Familiens og barneverntjenestens erfaringer med barnevernundersøkelser

 NTNU

Regionalt kunnskapssenter
for barn og unge
– Psykisk helse og barnevern

 NTNU Regionalt kunnskapssenter for barn og unge – Psykisk helse og barnevern		Rapport	
Postadresse: RKBU Midt-Norge, NTNU Postboks 8905 MTFS 7491 Trondheim Besøksadresse: Klostergata 46, Trondheim Telefon: +47 73 55 15 00 Epost: kontakt@rkbu.ntnu.no www.ntnu.no/rkbu Org.nr.: 974 767 880		Familiens og barneverntjenestens erfaringer med barnevernundersøkelser	
		FORFATTER(E) Jim Lurie, Hanne E. Sørli, Inge Kvaran, Torill Tjelflaa	
		FINANSIERING Stiftelsen Wøyen og RKBU Midt-Norge	
RAPPORT NR 9/2018	GRADERING Åpen		
ISBN 978-82-93343-15-8 Trykt utgave 978-82-93343-16-5 WEB		PROSJEKTNR. 47083900	ANTALL SIDER (inkl. vedlegg) 48
PROSJEKTLEDER Jim Lurie			
DATO April 2018			
SAMMENDRAG I denne rapporten presenterer vi resultater fra en kassstudie om barnevernets undersøkelser. Seks barn, åtte foreldre og fem saksbehandlere som hadde gjennomgått en barnevernundersøkelse sammen i fem ulike barneverntjenester i Trøndelag, ble intervjuet. Det ble anvendt semistrukturerte, kvalitative intervjuer med fokus på informantenes opplevelse av samhandling og hvilke faktorer som fremmer eller hemmer god samhandling i en barnevernundersøkelse. Studien viste betydningen av en god og tillitsfull relasjon mellom barnevernet og familien for gjennomføring av en vellykket barnevernundersøkelse. Dette bidro til innsikt i familiens situasjon og til større enighet om veien videre og valg av tiltak. Studien viste imidlertid at en god relasjon ikke alltid var nok for god samhandling. Negativ forforståelse av barnevernet, manglende informasjon i prosessen, «kunstige hjemmebesøk», kriser og lojalitetskonflikter var blant de faktorene som hindret god samhandling. Barna trakk spesielt fram negative opplevelser knyttet til kontekst og gjennomføring av møter med barneverntjenesten samt at foreldrene fikk tilgang til informasjon fra barnet uten at barnet ble informert om dette.			
STIKKORD	NORSK	ENGELSK	
	Kassstudie	Casestudy	
	Barnevern	Child welfare	
	Barnevernundersøkelse	Child protection investigation	
	Samhandling	Interaction	

Illustrasjon forside: thinkstockphotos.com

FORORD

I denne rapporten presenteres resultater fra en kassstudie om familiers og barneverntjenesters opplevelse av en barnevernundersøkelse de har gjennomgått sammen. Studien bygger på data fra kvalitative intervjuer med barn, foreldre og barnevernarbeidere i fem undersøkelser som er gjennomførte i fem barneverntjenester i Trøndelag. Målsettingen med studien har vært å få økt kunnskap om hvordan barn, foreldre og barnevernarbeidere har opplevd samme barnevernundersøkelse med fokus på samhandling.

Prosjektet er gjennomført ved Regionalt kunnskapssenter for barn og unge – Psykisk helse og barnevern (RKBU Midt-Norge) ved NTNU. Prosjektteamet har bestått av forsker/prosjektleder Jim Lurie og seniorrådgiver Torill Tjelflaat fra RKBU og førsteamanuensis Inge Kvaran og universitetslektor Hanne E. Sørli fra Institutt for sosialt arbeid ved NTNU. Alle i prosjektteamet har bidratt til utarbeidelse av design, dataanalyse og skriving av rapporten. Hanne E. Sørli har gjennomført intervjuene og universitetslektor Elisabeth Valmyr Bania fra RKBU har transkribert intervjuer. Professor Norbert Skokauskas fra RKBU Midt-Norge har bidratt i prosjektets utviklingsfase.

Dette er den tredje rapporten fra prosjekter om barnevernets saksbehandling ledet av Jim Lurie. Første rapport omhandlet meldingsfasen (Lurie, 2015) og andre rapport undersøkelsesfasen (Lurie med flere, 2015). Studien som nåværende rapport omhandler, er utviklet på bakgrunn av funn fra disse, og de tre rapportene kan forstås i sammenheng.

Vi vil takke Stiftelsen Wøyen for finansiering av prosjektet, og også takke våre informanter fra familiene og barneverntjenestene. Uten deres informasjon ville det ikke vært mulig å gjennomføre prosjektet.

Trondheim, april 2018

Jim Lurie

Forsker og prosjektleder

INNHold

FORORD.....	iii
INNLEDNING	1
METODE	3
Kasusstudie.....	3
Problemstillinger	3
Datainnsamling og utvalg	4
Analysemetode.....	5
Etiske vurderinger og anonymisering.....	6
RESULTATER.....	9
Bekymringsmeldinger – hvem meldte sakene og hvorfor	9
Familiens for forståelse og reaksjon på bekymringsmelding.....	9
Oppstart/første møte med barneverntjenesten.....	11
Hjemmebesøk	12
Problemforståelse	13
Informasjon til familien fra barnevernet.....	15
Resultat av barnevernundersøkelsen.....	15
Barnas, foreldrenes og barnevernets opplevelse av samhandling	16
OPPSUMMERING/KONKLUSJON	19
Samhandling.....	22
Faktorer som vil kunne bidra til bedre samhandling	23
Avsluttende refleksjoner	25
LITTERATUR	29
VEDLEGG	31

INNLEDNING

Barnevernundersøkelser er en viktig oppgave for kommunale barneverntjenester. Når barnevernet mottar en bekymringsmelding om et barn, har barneverntjenesten rett og plikt til å foreta en barnevernundersøkelse dersom det er rimelig grunn til å anta at det foreligger forhold som kan gi grunnlag for tiltak etter § 4-3 i Lov om barneverntjenester (1992). Undersøkelsens målsetting er å avklare om et barn har behov for hjelp, og i så fall hva slags tiltak som er mest aktuelt.

Barneverntjenestene i Norge avsluttet nesten 47 000 barnevernundersøkelser i 2016 (SSB, 2017). Ca. 42 % av disse resulterte i vedtak om tiltak fra barneverntjenesten, eller forslag til behandling i fylkesnemnda om flytting av barnet. Resten (58 %) ble henlagte av flere grunner, som oftest etter barneverntjenestens egen vurdering (46 %). 8 % ble henlagte fordi partene (barn og foreldre) ikke ønsket tiltak. Det har blitt mulig å pålegge ulike typer hjelpetiltak med vedtak i fylkesnemnda. Dette med virkning fra april 2016 (barnevernloven § 4-4, 3).

Det har vært økt fokus på barneverntjenestens arbeid med barnevernundersøkelser i de siste årene. Dette skyldes blant annet kritiske rapporter fra Helsetilsynet (2012) og Riksrevisjonen (2012). Rapportene påpekte viktige svakheter knyttet til planlegging, informasjonsinnhenting, dokumentasjon, faglig vurdering og barns medvirkning.

Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet (Bufdir) har iverksatt program for kompetanseheving i kommunalt barnevern, blant annet fokusert på barnevernets arbeid med barnevernundersøkelser. Dette skal bidra til økt kunnskap og kompetanse i barneverntjenestens arbeid med undersøkelser og beslutninger. Det prioriteres systematisk innhenting og bearbeiding av informasjon med vektlegging på analyse, vurderinger og beslutningstaking samt involvering av barn og foreldre i undersøkelsesarbeidet (Bufdir, 2017).

RKBU Midt-Norge har tidligere gjennomført en studie om barneverntjenestens arbeid med barnevernundersøkelser i Midt-Norge¹. Studien var basert på intervjuer med barnevernledere og fagpersoner fra 18 barneverntjenester. Den belyste flere aspekter av dette arbeidet, og avdekket

¹ Funn fra studien «Barneverntjenestens arbeid med barnevernundersøkelser i Midt-Norge»: Lurie, Kvaran, Sørli og Tjelflaat, 2015 dannet grunnlaget for initiering og design av nåværende kasusstudie. Når vi nå bruker betegnelsen «vår tidligere studie», refereres det til denne rapporten fra 2015.

store variasjoner i hvordan barnevernundersøkelser ble gjennomførte. Barnevernarbeidere fortalte at de forsøkte å oppnå godt samarbeid med familien, særlig foreldrene. De brukte mye ressurser i begynnelsen av en undersøkelse for å skape tillit hos familien og for å dempe familiens eventuelle skepsis og motstand. Barnevernarbeiderne snakket med barna i løpet av undersøkelsen, men hovedsakelig som informasjonskilde. Barna ble i mindre grad tatt med videre i undersøkelsesprosessen, både i forhold til bruk av informasjonen fra dem i beslutningene og i valg av tiltak. Barna fikk heller ikke informasjon om hva som skjedde videre i saken. I dette prosjektet ble bare barneverntjenestens opplevelse av barnevernundersøkelsen studert.

Kasusstudien som denne rapporten bygger på, er basert på informasjon fra barn, foreldre og barneverntjenester som har deltatt sammen i fem barnevernundersøkelser i Trøndelag (en undersøkelse hver i fem forskjellig barneverntjenester).

Målsettingen med studien var å få økt kunnskap om barnas, foreldrenes og barnevernarbeidernes erfaringer med barnevernundersøkelser med fokus på samhandling. Hvilke faktorer bidro til god samhandling, og hvilke faktorer bidro til å hindre dette?

METODE

Kasusstudie

Dette er en studie av fem kasus med tre informantgrupper i hver: Barna, foreldrene og barneverntjenesten, og deres erfaringer med barnevernundersøkelsen med fokus på samhandling.

Problemstillinger

Problemstillinger som dannet grunnlaget for studien:

- Bekymringsmelding
 - Hvem meldte bekymringen til barnevernet?
 - Hva var årsak til meldingen?
- Familiens for forståelse av barnevernet og reaksjon på melding
 - Hvilke holdninger hadde de til barnevernet?
 - Hvilken tidligere kontakt hadde de med barnevernet?
 - Hvordan reagerte familien på meldingen?
- Oppstart/første møte
 - Hvordan ble undersøkelsen satt i gang?
 - Hvordan opplevde informantene det første møtet med barnevernet?
- Hjemmebesøk
 - Hvordan opplevde familiene å få hjemmebesøk fra barnevernet?
- Problemforståelse
 - Hvilken forståelse av problemet hadde informantene i starten?
 - Hadde informantene samme forståelse av problemet?
 - Endret problemforståelsen seg i løpet av undersøkelsen?
- Informasjon til familien fra barnevernet
- Samhandling
 - Hvordan opplevde partene samhandlingen mellom hverandre i undersøkelsen?
 - Hvilke faktorer har bidratt til god eller dårlig samhandling?
- Resultat
 - Hva var utfallet av undersøkelsen?
 - Hvordan opplevde informantene resultatet?

Datainnsamling og utvalg

Data ble innsamlet gjennom kvalitative intervjuer med barn, foreldre og barnevernarbeidere som hadde deltatt sammen i en barnevernundersøkelse. Utvalget bestod av fem undersøkelser i ulike barnevernstjenester i Trøndelag.

Utvalgskriterier og rekruttering

Følgende kriterier ble satt for valg av kasus:

- Undersøkelsen var blitt gjennomført i løpet av det siste halve året.
- Barnet var minst 7 år gammelt.
- Barnet hadde hatt minst en samtale (og helst flere) med barnevernet i løpet av undersøkelsen.

Rekruttering

Det var opprinnelig planlagt å begrense utvalget til undersøkelser som hadde resultert i flytting av barnet utenfor hjemmet. Det viste seg å være vanskelig å finne nok familier som var villige til å delta, og som samtidig oppfylte dette kriteriet. En valgte derfor å inkludere familier som hadde hatt nok kontakt med barneverntjenesten til å kunne si noe om samhandling.

Informasjon om prosjektet ble sendt til alle barnevernledere i Trøndelag med invitasjon om å delta. Barnevernledere som ønsket å delta, og som hadde hatt en barnevernundersøkelse som oppfylte kriteriene, ble bedt om å rekruttere relevante familier.

Utvalgets sammensetning

To av de fem barneverntjenestene som deltok i studien, var interkommunale barneverntjenester. Utvalget bestod av totalt 19 informanter hvorav seks barn, åtte foreldre og fem barnevernarbeidere. Barneinformantene var mellom åtte og femten år gamle.

Da barnevernundersøkelsen startet, bodde alle barna sammen med sin biologiske mor, men bare et barn bodde sammen med begge biologiske foreldre. Et barn bodde sammen med bare moren, mens barna i de andre tre familiene bodde sammen med moren og en ny samboer/stefar.

Intervjuene ble gjennomførte etter at barnevernundersøkelsen var avsluttet. På dette tidspunktet hadde det skjedd noe endring i bostedsmønster på grunn av flytting av barn til andre omsorgsbaser. Samtlige biologiske foreldre som bodde sammen med barnet på intervjutidspunktet, ble intervjuet, og i tillegg en stefar som bodde sammen med barnet og moren.

Intervjuene

Data ble innsamlet gjennom kvalitative intervjuer. Kvalitativt intervju er egnet som en metode for å få fram individets erfaringer, fortolkninger, motiver og/eller holdninger (Thagaard, 2009).

Intervjuene var semistrukturerte, og de hadde en varighet fra 45 minutter til en og en halv time. Familiemedlemmene ble intervjuet hver for seg. Intervjuene med barna ble avtalt gjennom foreldrene, og det var opp til familien å bestemme hvor intervjuene skulle foretas. Intervjuene ble gjennomførte på skolen, hos barneverntjenesten, i barneverninstitusjon eller annet nøytralt kontor.

I tre av sakene ble intervjuene gjennomførte kort tid etter undersøkelsen. I de andre to hadde det gått seks måneder til ett år siden undersøkelsen ble avsluttet.

Barneintervjuene ble gjennomførte i tråd med prinsippene i DCM Barnesamtalen (Gamst, 2011). En ønsket å gi trygghet og forutsigbarhet i intervjusituasjonen gjennom å fokusere på kontaktetablering, gi tilstrekkelig informasjon om rammer og innhold og faktisk sikre at barnet forstod hva det var med på. Det ble lagt vekt på å følge barnets frie fortelling ut fra åpne spørsmålsformuleringer og konkrete temaer. Aktiv lytting og oppsummeringer ble brukt som redskap for å få fram barnets frie fortelling. Oppsummeringene fungerte både som ledetråder for barnas minne og som en rettesnor ved at barna korrigerte dersom vi hadde forstått noe feil. Denne tilnærmingen kan også sies å sikre stor grad av pålitelighet i undersøkelsen, da spesielt barn kan være sårbare for ledende og lukkede spørsmålsformuleringer (Gamst, 2011).

Analysemetode

Kvalitativ analyse består i å stille spørsmål til materialet, og organisere og formidle dette på en systematisk måte (Malterud, 2011). Alle intervjuene ble nøyaktig transkribert. Materialet ble deretter organisert i matriser med fem spalter, en for hver barnevernundersøkelse. Radene i matrisen var organiserte tematisk og inndelt etter fire informanttyper:

- Barnevernet

- Barnet
- Moren
- Faren (stefaren)

Temaene var baserte på intervjuguiden og problemstillinger, og inkluderte blant annet:

- Informasjon om melding
 - Hvem meldte saken?
 - Hva var årsaken?
 - Hvordan ble det orientert om meldingen?
 - Hvordan var familiens reaksjon på meldingen?
- Forforståelse (familiens holdninger til og tidligere kontakt med barnevernet)
- Oppstart og første møte
- Informasjon fra barnevernet til familien
- Hjemmebesøk
- Problemforståelse (i begynnelsen og seinere)
- Opplevelse av samhandling
- Resultat (barneverntiltak)
- Opplevelse av resultat
- Medvirkning (barn og foreldre)
- Helhetlig opplevelse av undersøkelsen
- Faktorer som hindret og fremmet en god undersøkelse
- Forslag til forbedring

Matrisen ble brukt til å systematisere data, og materialet ble analysert på tvers av de enkelte barnevernundersøkelsene for å finne frem til resultater og funn som gjaldt for flere av undersøkelsene i studien.

Etiske vurderinger og anonymisering

Forskningen er godkjent av Norsk Samfunnsvitenskapelig Datatjeneste (NSD). Den er gjennomført i tråd med forskningsetiske retningslinjer for samfunnsvitenskap og i henhold til retningslinjer for inkludering av barn i samfunnsvitenskapelig forskning. Familier i barnevernet, og særlig barna, er en sårbar gruppe der det er nødvendig å foreta sårbarhetsvurderinger. Forsk-

ning som involverer sårbare grupper, skal kun bruke disse som informanter dersom den kunnskapen man søker ikke finnes andre steder (Kvale, 2001). For å få fram barnas og foreldrenes opplevelse, har det vært nødvendig å intervju dem.

Med tanke på at intervjuene omhandlet sensitive tema, har vi vært bevisste på at reaksjoner og følelser kan vekkes i etterkant. Vi avklarte derfor med de ansatte som rekrutterte familiene, at de som hadde ønske om det kunne ta kontakt i ettertid. Familiene fikk også selv kontaktinformasjon. Familiene og barnevernarbeiderne ble informerte om undersøkelsens mål og temaer i brevs form før intervjuene fant sted. For å sikre informert samtykke fra barna, ble det lagt stor vekt på å gi tilstrekkelig informasjon og å etterspørre samtykke i starten av intervjuene. Informantene ble orienterte om at deltakelse var frivillig, og at de når som helst kunne trekke seg fra undersøkelsen. De ble orienterte om at informasjon fra dem ville bli anonymisert, og at ingen enkeltpersoner på noe tidspunkt ville kunne bli identifiserte i noe publisert materiale.

Informantenes anonymitet er sikret i rapporten. Det brukes ikke navn på kommunene eller informantene og informantene identifiseres ikke med kjønn eller alder. Det gis heller ikke noe detaljert beskrivelse av de enkelte sakene. Empirien presenteres tematisk med eksempler fra flere saker som illustrasjoner.

RESULTATER

Bekymringsmeldinger – hvem meldte sakene og hvorfor

Alle sakene ble meldt til barneverntjenesten av andre offentlige instanser. Meldere var skolen, politiet, helsestasjon, NAV og forebyggende familie- og ungdomsteam. Saker ble også meldt av flere instanser i samarbeid. Skolen spilte en viktig rolle i flere av meldingene, og det var ofte informasjon fra barnet selv eller skolens helsesøster som var utgangspunktet for bekymringen.

Bekymringsmeldingene hadde tre hovedbegrunnelser. Disse var foreldrenes manglende omsorgsevne, risiko for vold eller overgrep mot barnet i hjemmet og barnas problemer på skolen og i familien.

Meldingene som fokuserte på foreldrenes manglende omsorgsevne, inkluderte blant annet foreldrenes problemer med psykisk helse og/eller alkohol og annet rusmisbruk.

Flere av meldingene handlet om mistanke om vold eller overgrep mot barn i hjemmet. Disse mistankene gjaldt både handlinger rettet mot barna direkte, eller handlinger rettet mot en av foreldrene og som ble vurderte å være en risiko for barnet. Barneverntjenesten brukte en alternativ fremgangsmåte i disse sakene. Barnevernet tok i disse sakene først kontakt med barnet på skolen for å avklare eventuelt behov for øyeblikkelig hjelp. Det er vanlig i de fleste undersøkelser at barnevernet først tar kontakt med foreldrene om mottatt bekymringsmelding.

Meldingene som fokuserte på forhold ved barnet (gjerne betegnet som atferdsproblemer), var ofte baserte på informasjon fra skolen. Problemene inkluderte skolefravær, mobbeproblematikk, depresjon og manglende konsentrasjon.

Familiens forforståelse og reaksjon på bekymringsmelding

Ingen av undersøkelsene ble initiert av melding fra familien selv med ønske om hjelp fra barnevernet. Noen av familiene var forberedte på at det ville bli sendt en bekymringsmelding, mens for andre kom informasjonen om bekymringsmeldingen først da barnevernet tok kontakt. De fleste involverte var skeptiske i utgangspunktet til barnevernets innblanding i familien.

Alle familiene fortalte at de hadde kunnskap om barnevernet før undersøkelsen ble satt i gang. Dette gjaldt både barn og foreldre. Familiene hadde imidlertid ulike kilder for sin kunnskap. Noen hadde egne erfaringer knyttet til at det hadde vært barnevernsak i deres familie tidligere.

De fleste hadde sin kunnskap fra media, eller de kjente noen som hadde vært involverte i en barnevernsak. Noen hadde også hentet sin forståelse ut fra historier om barn som var blitt tatt fra foreldrene mot deres vilje og «uten grunn». En forelder hadde hørt rykter om et dårlig barnevern i egen kommune hvor det arbeidet «bare stein hakkete tullete folk».

Noen av barna hadde fått negativ forståelse av barnevernet fra sine foreldre, blant annet kunne foreldre bruke barnevernet som en trussel: «Dersom de ikke oppførte seg på en skikkelig måte, kunne barnevernet komme å ta dem».

De familiene som hadde opplevd å få hjelp fra barnevernet tidligere, hadde en mer positiv forståelse av barnevernet, men likevel kunne de oppleve en viss frykt for at barnevernet kunne reise spørsmål om omsorgsovertakelse når omsorgssituasjonen skulle undersøkes på nytt.

Det faktum at det var opprettet en barnevernsak, opplevdes som vanskelig for flere familier. En forelder som selv hadde hatt en vanskelig barndom med omsorgssvikt og negative opplevelser av barnevernets inngripen, syntes det var forferdelig å bli satt i samme bås som sine egne foreldre. Hun/han anså sine egne foreldre som dårlige omsorgspersoner, og ville ikke bli definert i samme kategori. Det var flere foreldre som kjente på at det var både skummelt og krenkende (skamfullt) at det var opprettet en barnevernsak i deres familie. Det å havne i kategorien «barnevernklienter» kunne også oppleves som et sjokk. En beskrev det «som et knyttneveslag fra oven». Vedkommende sa at hun/han «flippet rett ut, fikk tusen tanker og forstod ingen ting». Selv om foreldre mente de egentlig ikke hadde noe å skjule, fikk de panikk. De var redde for å miste barnet, og vurderte å flytte til en annen kommune hvor de hadde mer tiltro til barnevernet. En forelder sa at hun/han «knakk totalt sammen» da hun/han fikk vite at barnevernet skulle undersøke omsorgssituasjonen til barnet. Vedkommende gråt, ble sykemeldt og husket få detaljer fra første møtet med barnevernet.

Barnas forforståelse av barnevernet framstod i de fleste tilfellene sammenfallende med foreldrenes. Der foreldrene hadde en positiv innstilling, hadde også barnet det, og motsatt. Der hvor det rådet en negativ holdning, kunne bekymringsmeldingen og opprettelse av undersøkelse medføre en krise i familien. Dette var spesielt i saker hvor barnas utsagn om sin omsorgssituasjon til andre utløste undersøkelsen, og hvor barnevernet snakket med barna før de snakket med foreldrene. Barna opplevde foreldre som var både sinte, fortvilte og redde på grunn av barnevernsaken. Barna følte skyld for krisen og ansvar for å ordne opp. De av barna som hadde foreldre med en mer positiv forforståelse, hadde et enklere utgangspunkt i undersøkelsen. Barna

opplevde her foreldre som formidlet tillit til barneverntjenesten, foreldrene ga god forklaring på hvorfor barnevernet skulle undersøke omsorgssituasjonen og ga dem aksept for å snakke fritt med barnevernet.

Barnevernstjenesten hadde flere samtaler med familiene, og de opplevde stort sett at foreldrene samarbeidet med dem i de ulike fasene i undersøkelsen. Barneverntjenesten formidlet ikke at de fikk innsikt i kriser og negative endringer i barnas familieliv tilknyttet bekymringsmeldingen og barnevernets inngripen.

Oppstart/første møte med barneverntjenesten

Barnevernets første møte med familien i en barnevernsundersøkelse er viktig, og kan ha store konsekvenser for den videre utviklingen i saken. En god opplevelse av dette møtet kan legge grunnlag for et positivt samarbeid med familien. I vår tidligere studie fant vi at barnevernet vurderte det som viktig å skape et godt tillitsforhold til familien, og særlig foreldrene, i en undersøkelse. Første fasen av undersøkelsen ble sett på som spesielt sentralt i den forbindelse.

Resultater fra nåværende studie viste varierende erfaringer med barnevernets første møte med familien. Det første møtet var rimelig vellykket i flere saker, og vanskelig i andre saker. To faktorer som var viktige i forhold til hvordan det første møtet fungerte, var familiens forforståelse av barnevernet og hvem som var tilstede på møtet.

Familier med en mer positiv forforståelse av barnevernet, var mer åpne til å møte barnevernet i starten av undersøkelsen. Familier som hadde vært i kontakt med barnevernet tidligere, var også mer positive.

«Det hadde kanskje vært litt mer skummelt hvis vi ikke hadde hatt noe kontakt med barnevernet før. Så sånn sett så var ikke jeg så veldig redd for det da. Fordi fokuset før, og har vært det der, at jeg ikke klarer å sette grenser og må ha litt hjelp i forhold til det. Vi hadde jo noen som var hjemme til oss innimellom, på tidligere stadier da. Så vi har jo liksom god kjennskap egentlig da, til hvordan de jobber.»

Familienes første møte med barnevernet kunne utløse en krise. Familienes negative forforståelse av barnevernet bidro til en vanskelig oppstart. Foreldrene var redde for barnevernet, og fryktet at undersøkelsen kunne resultere i omsorgsovertakelse av barnet og flytting fra familien mot deres vilje. De uttrykte at de fikk sjokk da de fikk vite at barnevernet hadde mottatt en

bekymringsmelding om barnet, og at de måtte snakke med barnevernet om saken. Foreldre kunne fortelle at de husket lite fra første møtet på grunn av at de var i «sjokk».

Foreldrenes første møte med barnevernet var også preget av innholdet i bekymringsmeldingen og barnevernets fremgangsmåte i starten av undersøkelsen. Det var spesielt vanskelig når barnevernet fikk bekymringsmelding om mistanke om mulig vold og overgrep mot barnet i hjemmet. I slike saker valgte barnevernet å starte undersøkelsen med å snakke med barnet alene på skolen. Dette skjedde før foreldrene ble informerte om meldingen og at undersøkelse var blitt iverksatt. Barnevernets framgangsmåte i disse sakene bidro til at foreldrene fryktet barnevernet.

For barna fremsto disse møtene på skolen som problematiske. De mente det var litt «rart» å bli hentet ut av klassen. Det ble opplevd som stigmatiserende, og det kunne være vanskelig å konsentrere seg etterpå. Flere barn ønsket å snakke med barnevernet på et nøytralt sted. På spørsmål om hvem barna ville ønsket å ha med som støtte, svarte de «ingen» eller mamma. Det å ha med mamma ville hjelpe dem å «fortelle riktig».

Hjemmebesøk

Barnevernet gjennomførte minst ett hjemmebesøk i alle undersøkelsene. Barnevernloven (§ 4-3, 3. ledd) fastslår at foreldrene, eller den barnet bor hos, ikke kan motsette seg at en barnevernundersøkelse blir gjennomført ved besøk i hjemmet. Hjemmebesøk foretas av barnevernet i mange barnevernundersøkelser, særlig når man ønsker å observere samhandling mellom barn og foreldre i mer eller mindre «naturlige» omgivelser. Resultatene fra vår studie viste imidlertid at flere foreldre og barn opplevde hjemmebesøkene som stressende og kunstige, og at familiens liv avvek fra det normale.

Barna formidlet både positive og negative erfaringer fra hjemmebesøkene, men en felles faktor var at situasjonen var noe utenom det vanlige: «*Det var litt vanskelig for mamma. Hun spurte om de ville ha pizza, kaffe og sånt. Det var veldig uvanlig å se mamma sånn*».

Familiene hadde ryddet og ordnet i huset. Både foreldrene og barna var opptatte av å vise seg fra sin beste side, og det ble ofte et felles prosjekt å få til dette. Et barn sa det slik: «*Det var unormalt med det lille ekstra. Det var veldig koselig den dagen. Vi smilte ekstra og fortalte vitser. Vi var ekstra greie mot hverandre*».

De barna som formidlet krise i familien på grunn av barnevernets inngripen, opplevde hjemmebesøket som mer vanskelig enn de andre. De var redde for å gjøre eller si noe «galt».

Flere barn uttrykte at barnevernet hadde sagt at familien ikke skulle la seg påvirke av at de hadde besøk, men gjøre slik de pleide til vanlig. Dette bidro til en fremmedgjøring av situasjonen og av kontakten med barnevernet. Et barn sa: *«De sa vi skulle late som de ikke var der, og bare gjøre det som var vanlig. Det synes jeg var skummelt og unormalt»*.

Foreldrene formidlet også at de opplevde hjemmebesøkene som kunstige, men også som ubehagelige og skremmende. De ble beskrevet som en negativ opplevelse. Barnevernets besøk ga skyldfølelse. En forelder uttrykte: *«Jeg følte jeg hadde sviktet»*, og en annen: *«Det er jo det skumleste å treffe dem hjemme, og barnevernarbeideren hadde jo anbefalt meg å ta en skikkelig opprydding før de kom»*.

Barnevernet foretar ofte hjemmebesøk for å observere familiens samspill i «*naturlige omgivelser*». Barnevernarbeidere i vår studie som hadde brukt observasjon under hjemmebesøket, formidlet at det kunne være vanskelig å vurdere samspillet i etterkant og ikke-deltakende observasjon kunne framstå som kunstig.

Problemforståelse

Partenes forståelse av problemet som dannet grunnlaget for undersøkelsen, var et viktig tema i studien, og også i hvilken grad barn, foreldre og barnevern var enige om problemdefinisjonen. Barnevernets problemforståelse var i utgangspunktet styrt av meldingens innhold, men kunne bli endret eller korrigert etter hvert på grunnlag av ny informasjon fra familien og andre instanser. Det var en viss enighet i problemforståelsen mellom barnevernet, barnet og foreldrene i flere av sakene. Enigheten var sterkest der problemet ble definert å ligge utenfor hjemmet, for eksempel skoleproblemer, mobbing eller dårlig ungdomsmiljø. Det ble også funnet viktige forskjeller i forståelsen av problemene i flere av sakene.

Foreldrenes manglende omsorgsevne og egne problemer med psykisk helse, alkohol og rusmisbruk var fokus for barnevernet i flere av undersøkelsene. Flere av foreldrene hadde en annen problemforståelse. De mente at barnets problemer, med dårlig atferd på skolen eller i familien, hadde andre årsaker enn foreldrenes problemer og/eller manglende omsorgsevne. Deres problemforståelse var rettet mot forhold ved barnet selv eller forhold utenfor familien. Eksempler på dette var at skolen ikke møtte barnet godt nok, eller klarte å løse mobbeproblemer, at barnet ble påvirket av dårlige venner, eller forhold ved barnet som stahet, løgner, depresjon og skolekulk. Flere foreldre ønsket større fokus på hjelp til barnet, for eksempel utredning, og mindre

fokus på hjelp rettet mot foreldrene som foreldreveiledning eller behandling av foreldrenes psykiske problemer. En forelder som strevde med depresjon, mente dette ikke påvirket omsorgsevnen. Dette mente hun/han ble bevist gjennom en positiv utvikling hos barnets søsken som ikke hadde tilsvarende problemer som barnet som ble meldt til barnevernet.

Barnas problemforståelse samsvarte, i de fleste tilfellene, med foreldrenes problemforståelse. Barn framhevet positive forhold ved sin familie, for eksempel foreldrenes gode evne til omsorg, at de var glade i hverandre og viste mye kjærlighet i familien. Det var også barn som påpekte at det opplevdes som vanskelig at barnevernet kun fokuserte på det negative. De fortalte at det som kunne forstås som negative forhold i familien ble notert ned, mens det positive ikke ble utdypet eller forfulgt. Flere barn mente at barnevernets forståelse av familieforholdene ble mye mer negativt oppfattet enn hva som var realiteten. Et barn uttrykte: «*Jeg sa mye positivt også, men hun skrev bare ned det negative*». Foreldre uttrykte også at barnevernet ofte var ute etter å finne negative sider ved familiemedlemmene, og i liten grad brydde seg om det positive. Barnevernarbeiderne uttrykte på sin side at de var ressursorienterte.

Meldinger inneholdt også bekymring for mulig vold eller overgrep mot barn i hjemmet. Disse meldingene var baserte på informasjon fra skolen eller fra politiet. Alvorlighetsgraden i disse sakene ble avkrefte eller nedjustert. Dette av ulike grunner etter at barnevernet hadde snakket med barna og foreldrene og innhentet informasjon fra andre instanser. Barnevernets fokus endret seg også etter hvert i disse sakene til andre problemer, blant annet knyttet til barnets fungering på skolen eller i familien.

Det var spesielt i saker med mistanke om vold og overgrep at det oppstod krise i familien som reaksjon på barnevernets inngripen. Foreldrenes problemforståelse omhandlet ikke det som var tema i meldingen, men forhold utenfor familien eller forhold ved barnet. Da vi spurte barna om deres forståelse av problemet, svarte de det samme som sine foreldre; det var ikke noen problemer i familien, men forhold utenfor familien som var problemet eller at situasjonen ble misforstått: «*Jeg er en «Drama Queen» jeg, skjønner du*». Selv om barn hadde fortalt om vold eller overgrep, og dermed utløst en melding til barnevernstjenesten, så ble det uttrykt at det ikke var noen problemer hjemme hos dem.

Informasjon til familien fra barnevernet

Flere familier fortalte at de hadde fått for dårlig informasjon fra barnevernet i begynnelsen av undersøkelsen. En av sakene ble meldt til barnevernet fra andre instanser som familien hadde vært i kontakt med, men uten at foreldrene ble informerte om at saken skulle meldes. Foreldrene følte seg dolket i ryggen av disse instansene, og dette bidro til en vanskelig start da barneverntjenesten tok kontakt.

I flere saker var foreldre misfornøyde fordi barnevernet hadde innhentet informasjon om dem uten samtykke og/eller uten å informere familien tidlig nok om hva som ble innhentet. Foreldre var også misfornøyde med at de ikke fikk informasjon om innholdet i meldingen og hvem som hadde meldt. I en sak hadde foreldrene samtykket om å innhente informasjon om barnet, men ikke om foreldrene. Da det kom fram på slutten av undersøkelsen at det likevel ble innhentet informasjon om helsen til en forelder, skapte dette mistillit mellom barnevernet og foreldrene. Dette vanskeliggjorde prosessen med å finne frem til mulige barneverntiltak for familien.

Foreldre var også misfornøyde med manglende informasjon fra barnevernet om prosedyren i en barnevernundersøkelse, og foreldrenes partsrettigheter: «*Det er mye som ikke har vært helt etter boken*». Foreldre påpekte at de ikke fikk noen skriftlig undersøkelsesplan og for lite informasjon om for eksempel rett til juridisk og økonomisk bistand.

Det var ikke bare foreldrene som reagerte på mangelfull informasjon fra barnevernet. Barn var også misfornøyde med informasjonen fra barnevernet, og kunne føle seg lurt med hensyn til utredninger og undersøkelser, og konsekvenser av disse. Et barn uttrykte: «*Barnevernet må bli bedre til å forklare i forveien hva som kommer til å skje. Ikke bare sende folk hit og dit. Og si ting på en bedre måte*». Barna fikk heller ikke informasjon fra barnevernet om sakens utfall. Det ble ofte overlatt til foreldrene å informere om dette.

Resultat av barnevernundersøkelsen

Barneverntjenestene konkluderte med at det var behov for barneverntiltak i alle fem undersøkelsene i studien, og i fire av disse ble det vedtatt frivillig tiltak med samtykke fra minst en av foreldrene. Det ble fremmet forslag om omsorgsovertakelse av et barn til fylkesnemnda. Familien takket nei til hjelpetiltak for både barn og foreldre i en sak. To av sakene resulterte i frivillig plassering av barnet utenfor hjemmet, og i to andre saker ble det vedtatt hjelpetiltak i hjemmet.

Barnevernarbeiderne var stort sett fornøyde med resultatet av undersøkelsene, og særlig i de fire sakene hvor foreldre samtykket til tiltak. Tiltakene som ble vedtatte, ble foreslått av barneverntjenesten etter drøftinger med familiene. Barnevernarbeiderne var også fornøyde med at tiltakene var frivillige. De hadde forsøkt å oppnå godt samarbeid med foreldre og barn i gjennomføring av undersøkelsen, og mente at familiens samtykke til hjelpetiltak økte sjansene for at tiltaket ville fungere på en positiv måte.

Familiene hadde ulike synspunkter på resultatene av undersøkelsen, og familiemedlemmene var ikke alltid enige med hverandre. Det var primært mødrene som samtykket til hjelp fra barnevernet og fedrene/stefedrene var uenige i dette.

Foreldrene som samtykket til hjelp fra barnevernet, var heller ikke alltid positive til tiltaket de hadde samtykket til. Flere foreldre fortalte at de samtykket til hjelpen for å tilfredsstille barnevernet og for å bli ferdig med saken. Flere foreldre var mer positive til hjelp rettet mot barnet som utredning av barnets psykiske helse, enn til tiltak rettet mot foreldrene og deres omsorgsevne.

Barna gikk stort sett med på foreldrenes avgjørelser om tiltak, men uttrykte i liten grad ønsker selv om hjelp fra barnevernet.

Barnas, foreldrenes og barnevernets opplevelse av samhandling

Samhandling mellom barnevernarbeideren og familien i undersøkelsesfasen var et sentralt fokus i studien. Informantene hadde ulike opplevelser av dette.

Eksempler på positiv samhandling

Faktorer som foreldrene trakk fram som viktige for en god samhandling med barneverntjenesten, var at de hadde en positiv holdning til barnevernet før saken startet, at de fikk god informasjon og innsikt under prosessen og at barnevernarbeideren var ryddig, direkte og ærlig. God relasjon, opplevelse av medvirkning samt utfallet av saken og tiltakene var også vesentlige faktorer.

En forelder fortalte at hun/han hadde stor respekt for barnevernarbeideren som opptrådte «*velldig ryddig og direkte*». Dette gjorde at hun/han følte seg trygg og at samtalene gikk greit uten store komplikasjoner selv om det dreide seg om ubehagelige temaer. En annen forelder fortalte at hun/han ikke har noe negativt å si om relasjonen til barnevernarbeideren og at hun/han fikk

tillit: *«De har behandlet oss med forståelse, og undersøkelsen har fortonet seg på en veldig grei og åpen måte».*

En annen forelder uttrykte: *«Jeg føler vi har liksom samarbeidet som et team på et vis».* Denne forelderens opplevelse at barnevernet spilte med åpne kort. Vedkommende løftet fram betydningen av å bli gjennomgående orientert om hva barnevernet tenkte og om utviklingen i saken.

Noen av foreldrene knyttet opplevelsen av samhandlingen til resultatet av undersøkelsen. En forelder sa at de innså etter hvert at de ikke kunne takle problemene selv. Vedkommende følte at hun/han hadde blitt hørt av barnevernet.

Barna trakk fram at det var viktig at de fikk sagt sin mening, at barnevernarbeideren var åpen og grei, og at de var fornøyd med resultatet. Barna beskrev også faktorer som hadde påvirket samhandlingen. Et barn sa: *«Det fortonet seg på en veldig grei og åpen måte, og jeg synes barnevernet har taklet det og tatt det greit».* Flere barn syntes det egentlig var ganske greit å snakke med barnevernet, og et barn syntes at barnevernarbeideren var grei og snillere enn hun/han i kommunen hvor det bodde tidligere. Barnet uttrykte det slik: *«Måten hun snakket på var snilt. Du ser det på dem, de smiler og viser at de er trygge».*

Barn som var positive til barnevernarbeideren, la vekt på at de fikk sagt meningen sin, følte at de ble hørt, og fikk bestemme selv noe over framtiden. Et barn uttrykte seg mer generelt og sa: *«Alt i alt er jeg fornøyd med barnevernet og jobben dem gjør».*

Barnevernarbeiderne mente at samhandlingen ble positiv når kjemien med foreldrene var bra, når foreldrene ville samarbeide og de ønsket å ta imot hjelp. En sa at hun/han opplevde ærlige og oppriktige foreldre og at de var veldig samarbeidsvillige. Samtidig bidro foreldrenes åpenhet til redusert bekymring for situasjonen i familien. To andre barnevernarbeidere opplevde at foreldrene ville snakke med dem og ønsket hjelp. Den ene opplevde at foreldrene signaliserte at dette måtte de gjøre i lag. En annen mente hun/han var ærlig og åpen med familien hele veien, og at den personlige kjemien stemte ganske greit.

Barnevernarbeiderne knyttet både prosessen og resultatet av undersøkelsen til graden av samhandling. En av barnevernarbeiderne sa det slik: *«Jeg synes det var kjempebra, men det er jo fordi det ble en tråd hele veien. Tjenesten var veldig fornøyd med hvordan det ble, at barnet fikk rett hjelp».* En annen sa at hun egentlig var fornøyd med undersøkelsen og mente at barnevernstjenesten hadde gjort det de skulle.

Eksempler på mangelfull eller negativ samhandling

Det var flere eksempler på manglende eller negativ samhandling mellom barnevernarbeideren og minst et familiemedlem. En viktig faktor var at sentrale aktører i saker ikke ble snakket med. Det kunne også i utgangspunktet være så stor motstand hos foreldrene at samhandling ble umulig. En forelder opplevde «å ha blitt traumatisert» av saksbehandleren og ønsket å få en ny, men dette ønsket ble avvist.

Flere foreldre var misfornøyde med hva de beskrev som manglende åpenhet fra barnevernet om informasjon innhentet fra andre instanser og/eller private personer.

Foreldre opplevde også å ikke bli trodd av saksbehandleren. Dette handlet om ulik problemforståelse og hvordan problemer gikk ut over omsorgsevnen.

Barna beskrev flere eksempler på dårlig samhandling med barnevernet. Manglende informasjon om hva som skulle skje i saken var et problem for flere barn. Et barn fortalte at det følte seg lur i forbindelse med valg av tiltak.

Barnas følelse av manglende kontroll over informasjon som de hadde gitt, og som barnevernet ga videre til foreldrene, var et problem for flere barn. Dette førte til at situasjonen hjemme ble uforutsigbar for barna samtidig som de kunne havne i vanskelige situasjoner. Barn kunne få represalier hjemme og også miste tilliten til saksbehandler fordi barnevernet refererte til negative ting de hadde sagt om situasjonen hjemme, men som de ikke ønsket skulle formidles videre.

OPPSUMMERING/KONKLUSJON

Denne studien har fokus på hvordan barn, foreldre og barnevernarbeidere har opplevd en barnevernundersøkelse som de har gått gjennom sammen, spesielt med fokus på opplevelse av samhandlingen i prosessen. Utvalget bestod av fem barnevernundersøkelser i fem ulike barnevernstjenester i Trøndelag. Barnevernet fant at det var behov for hjelp til familiene i alle undersøkelsene, og i fire av disse ble det fattet vedtak om tiltak med samtykke fra foreldrene. Barna var alle under 15 år da undersøkelsen ble gjennomført, og var dermed ikke part med formell rett til samtykke.

Andel undersøkelser som resulterte i vedtak om barneverntiltak, var dobbelt så stor i vår studie sammenliknet med barnevernundersøkelser i Norge generelt i 2016 – 80 % versus 40 % (SSB, 2017). Det kan være flere årsaker til dette. Vårt utvalg var lite, og tilfeldigheter kan utgjøre store prosentvise forskjeller. Det var barneverntjenestene som hadde ansvar for valg av sakene og rekruttering av familiene til studien, etter bestemte utvalgsriterier. Hensikten var å få nok informasjon om samhandling mellom barnevern og familien i en undersøkelse, og det ble derfor presisert at barnevernet måtte ha hatt mye kontakt med familien i løpet av undersøkelsen. Dette betød at det sannsynligvis var større sjanse for valg av saker som var såpass alvorlige at behov for barneverntiltak var tilstede. Det kan også tenkes at den høye andel saker som endte i frivillige barneverntiltak, hadde sammenheng med et ønske fra barneverntjenestene om å velge saker som de opplevde som vellykket.

Beslutningene i en undersøkelse forteller bare en del av historien. Minst like viktig er prosessen og hvordan partene har opplevd denne. Funn fra vår tidligere studie, og også fra nåværende studie, viste at barnevernet ønsket å få til god samhandling med familien, både for å sikre at barnets og familiens situasjon ble godt nok belyst, men også for å legge grunnlaget for samarbeid videre om eventuell hjelp til familien etter at undersøkelsen var ferdig. Vi fant at det var rom for forbedringer på flere områder i prosessen. Det var særlig gjennom fortellingene til barna og foreldrene at dette kom til syne, men også barnevernarbeiderne tok opp forhold i undersøkelsene som de mente kunne ha blitt gjort bedre. Vi vil nedenfor redegjøre for noen av faktorene som framsto som sentrale i et samhandlingsperspektiv.

Et av de tydeligste funnene i studien var hvordan barnets og foreldrenes forforståelse preget kvaliteten på samhandlingen i undersøkelsen. Barnas forståelse gjenspeilet stort sett foreldrenes

forforståelse. Foreldre som hadde vært i kontakt med barnevernet tidligere, hadde en mer positiv forforståelse, og framstod som mer mottakelige for barnevernets kontakt. Foreldre som ikke hadde vært i kontakt med barnevernet tidligere, var mer preget av stress og negative holdninger. Alle foreldreinformantene hadde en eller annen form for negativ kunnskap om barnevernet fra tidligere, enten fra omtaler i media, rykter, eller at de kjente til noen som hadde hatt negativ kontakt med barnevernet. Det var flere foreldre som ikke ville identifisere seg som «*barnevern-klienter*», og som følte skam og urettferdighet knyttet til at «*de var blitt en barnevernsak*». Et av barna var livredd barnevernet i begynnelsen av undersøkelsen. Dette på grunn av at foreldrene hadde brukt barnevernet som trussel når barnet ikke oppførte seg godt nok.

Foreldre fortalte at de var i sjokk da de fikk vite at barnevernet hadde fått en bekymringsmelding om barnet, og skulle iverksette en undersøkelse. Sjokktilstanden preget det første møtet med barnevernet på en negativ måte. Foreldrene var redde for at barnevernet skulle ta barnet fra dem mot deres vilje, og de klarte ikke å samle seg og formidle tankene på en fornuftig måte.

Det var mer vanskelig å få til en positiv relasjon med familien når den hadde en negativ forforståelse av barnevernet og når familiemedlemmer var i sjokk fordi de frykter at barnevernet skulle «*ta barnet*» mot deres vilje. De negative forforståelsene så ut til å prege hele barnevernsaken, og familiene var ikke mottakelig for å ta imot hjelpetiltak. To av familiene beskrev at de var i krise som følge av at det var opprettet en barnevernsak. Foreldre kunne gråte hjemme eller være sinte, og barna ble engstelige. Et barn var redd for at moren skulle ta livet av seg. Barnevernarbeiderne fikk ikke tak i problemene og reaksjonene deres inngripen genererte i familien. De opplevde at familiene var villige til å samarbeide og være åpne.

Barna hadde hatt minst et møte med barnevernarbeideren. Møter på skolen framsto som problematiske for barna. De ble uroet i skoledagen, følte seg stigmatiserte og fikk problemer med å konsentrere seg etterpå. Flere barn ønsket å snakke med barnevernet på et nøytralt sted. Noen ønsket å ha med mamma på møtene så de ikke sa noe galt. Barn var generelt redde for å si noe som kunne sverte foreldrene, og som kunne få negative konsekvenser for utfallet av saken. De ville ikke si eller gjøre noe galt av lojalitet til foreldrene. Dette gjaldt både i møter og under hjemmebesøk. Konflikter knyttet til barns lojalitet i forhold til foreldrene i barnevernsaker er omtalt av flere (Jenssen med flere, 2014, Fredriksen, 2010, Strandbu og Vis, 2008).

Barnevernet og familiene hadde til dels felles problemforståelse i noen saker. Dette gjaldt særlig problemer på skolen med fravær og manglende konsentrasjon. Det kunne imidlertid være uenighet om årsakene til problemene, hvor foreldrene var mer tilbøyelige til å mene at problemene skyldtes lærernes manglende evne til å håndtere barnet godt nok på skolen, mens barnevernet mente forhold i familien og foreldrenes manglende kompetanse også bidro til skoleproblemer hos barnet. Vi fant betydelig forskjeller mellom barnevernet og foreldrene med hensyn til forståelse av problemer i hjemmet, og hvordan dette kunne påvirke barnets problemer. Dette var knyttet til psykiske problemer hos foreldrene, rus, manglende omsorgskompetanse og vold. Foreldrene var ikke enige i barnevernets risikovurderinger i.f.t. barnet og barnets omsorgssituasjon.

Barneverntjenesten gjennomførte minst et hjemmebesøk i sakene. Foreldre og barn kan ikke motsette seg et hjemmebesøk i en barnevernundersøkelse (jfr. barnevernloven § 4-3). Barnevernet informerte lite om hva som var hensikten med hjemmebesøkene utover det å kunne snakke med familiemedlemmene om meldingen og familiens situasjon. Familiene var stort sett misfornøyde med hjemmebesøkene som de blant annet beskrev som skumle, ubehagelige og kunstige. Flere familier fortalte at de brukte hjemmebesøkene til å presentere et mest mulig positivt «*glansbilde*» av hjemmet og familiens samhandling. Huset ble ryddet, det ble kjøpt inn ekstra god mat og familiemedlemmene prøvde å gjøre noe ekstra for å gi et hyggelig inntrykk, for eksempel ved å smile ekstra til hverandre og forteller vitser.

Et interessant funn i vår studie var at enkelte hjemmebesøk kunne generere en større fellesskapsfølelse mellom familiemedlemmene. Det ble et slags solidaritetsprosjekt hvor foreldrene og barna framsto som samarbeidende utad. Barn uttrykte at de var redde for å si noe galt som kunne få negative konsekvenser. De ønsket å være lojale. Det framsto som viktig for barna å opprettholde familieverdigheten. Flere foreldre hadde også en usikkerhet knyttet til barneverntjenestens vurdering etter hjemmebesøket: «*Var vi bra nok?*»

Foreldrene mente stort sett at de hadde fått dårlig informasjon fra barnevernet, spesielt i starten av saken. Flere var også misfornøyde med informasjon barnevernet hadde innhentet fra andre instanser uten samtykke, og de hadde heller ikke informert foreldrene om dette. Informasjon om prosess og partsrettigheter ble også etterlyst. Barn reagerte også på manglende informasjon blant annet om resultat og tiltak.

Barnevernundersøkelsene ble, stort sett, betegnet som «vellykket» i forhold til resultatet av undersøkelsen, men det var også her delte meninger mellom familien og barneverntjenesten.

Barnevernarbeiderne var stort sett fornøyde med resultatene fordi de mente at familiens behov for hjelp ble avdekket og det ble satt i gang barneverntiltak med samtykke fra foreldrene uten å bruke tvang. Der hvor familien takket nei til hjelpetiltak, var likevel barnevernarbeideren delvis fornøyd. Dette fordi hun/han hadde opplevd at familien, og særlig foreldrene, var tilgjengelige, ærlige og åpne, og dette bidro til å redusere barnevernets bekymring for barnet og familien.

Foreldrene som samtykket til barnevernets forslag, gjorde ikke dette nødvendigvis fordi de var helt enige i tiltaket som ble tilbudt, eller barnevernets begrunnelse for behov for tiltak. Noen foreldre fortalte at de takket ja til barnevernets tilbud for å bli ferdige med saken og unngå kanskje mer inngripende innblanding fra barnevernet.

Barna hadde også delte meninger om resultatene. De barna som var mest fornøyde, formidlet en opplevelse av å bli hørt av barnevernarbeideren. De hadde fått direkte uttale seg om foreslått tiltak og deres meninger hadde blitt lyttet til. Det motsatte var tilfelle der barna ikke var fornøyde med resultatet. Disse barna hadde ikke en opplevelse av å ha noen påvirkning på dette.

Både foreldrene og barna beskrev kvaliteter i kontakten med barnevernarbeideren, og at det var viktig at denne ble opplevd som personlig. Spesielt for barna var dette framtrædende. Flere barn beskrev gode møter med barnevernarbeideren hvor personlige egenskaper som for eksempel «*hun hadde snille øyne*», og at barnevernsarbeideren «*viste at hun bryr seg*», var betydningsfulle. Hvordan barnet ble inkludert i saken som aktiv deltaker, var også viktig. To av barna hadde ikke noen opplevelse av god relasjon. De visste ikke hvem som var deres kontaktperson, og snakket om barnevernet i flertallsform - «*dem*» - og deres opplevelse av barnevernets innblanding var negativ. Positive egenskaper som å være åpen, direkte og ryddig var kvaliteter foreldrene trakk fram hos barnevernarbeideren.

Samhandling

Samhandling mellom barnevernet og familien i undersøkelsen var et overordnet og sentralt tema i vår studie. Informantene hadde ulike opplevelser av dette, og foreldrene beskrev at god samhandling ble påvirket av positiv for forståelse, god informasjon om prosess, ryddighet, medvirkning og god relasjon til saksbehandler. Barna sa at det var viktig at de fikk sagt sin mening,

og at barnevernarbeideren var åpen og grei. Barnevernarbeiderne mente at god kjemi med foreldrene var viktig. Motstand hos foreldrene kunne gjøre samhandling umulig. Foreldrene sa at negativ samhandling ble påvirket av manglende åpenhet om informasjonsinnhenting, det å ikke bli trodd og misnøye med saksbehandleren. Barna trakk fram manglende informasjon, manglende kontroll over situasjonen og at foreldrene var blitt informerte om hva barnet hadde fortalt uten at det ble gjort kjent for dem.

Faktorer som vil kunne bidra til bedre samhandling

Familiens negative forforståelse av barnevernet påvirket tydelig det første møtet. Et sentralt spørsmål er dermed hva barnevernet kan gjøre for å redusere familiens redsel, og får til en mer åpen og positiv kontakt med familien? Å være klar over hvordan familiens forforståelse påvirker kvaliteten på undersøkelsen er viktig. Informasjonen barn og foreldre har om barnevernet framstår mer eller mindre tilfeldig, og preges blant annet av medias negative omtale. Det er viktig av barnevernet synliggjør seg selv også som en positiv ressurs. Barnevernets dobbeltrolle som både hjelpe- og kontrollinstans gjør det ekstra viktig å informere befolkningen om hva barnevernet kan bidra med av positiv støtte til familier med behov for hjelp. Riktig informasjon om barnevernets rolle og oppgaver kan redusere negative holdninger til barnevernet. Dette bør gjøres systematisk til både barn og voksne, både på samfunnsnivå og i direkte møte med familien. Bunkholdt og Kvaran (2017) framhever også viktigheten av at barnevernet har legitimitet og tillit i befolkningen for at de skal bli kontaktet når noen er bekymret for et barn. De som har hatt kontakt med og kunnskap om barnevernet, er mer positivt innstilt til barnevernet enn de som ikke har hatt det eller har begrenset kunnskap. Barnevernet har en dobbeltrolle, en hjelper og en tvangsmakt, og disse rollene bør barnevernet være åpen på.

Det er også viktig at barnevernet og familien kommer frem til en mest mulig felles problemforståelse. Dette er sentralt i forhold til samhandlingen underveis i prosessen og for å komme til enighet om løsninger og eventuelle hjelpetiltak.

Barneverntjenesten må gi grundig og riktig informasjon til de familiene som skal bli undersøkt, både barn og foreldre. Barnevernarbeideren må sikre at informasjonen også blir forstått og negative forforståelser må klargjøres. Utarbeidelse av godt skriftlig informasjonsmateriale om barnevernet og om prosessen i en barnevernundersøkelse kan være et viktig bidrag i dette arbeidet. Informasjonen bør gis ut til familier før eller under første møte. Dette er et viktig supplement til muntlig informasjon som lett kan glemmes eller overhøres, særlig dersom familien er i sjokk eller redd. Barneverntjenesten må også informere familien underveis i prosessen,

blant annet om hvor informasjon om familien blir innhentet, så de ikke føler seg overkjørte, utrygge og «lurt». Barnet må informeres om at hva de forteller kan bli videreformidlet til foreldrene. Flere undersøkelser beskriver manglende deltakelse og medvirkning fra barn og familier, og at informasjonen som blir innhentet fra dem, i liten grad, blir tatt med som premissleverandør for beslutningene (Slettebø, 2008, Juul, 2010, Kildedal med flere, 2011, Lurie med flere, 2015).

Samtaler med barnet bør gjennomføres på et nøytralt og skjermet sted. Skolen er ikke et egnet sted, da samtaler der gjør det vanskelig for barnet.

En trygg og forutsigbar gjennomføring av hjemmebesøkene kan bidra til bedre samhandling mellom familien og barnevernet. Målsettingen med hjemmebesøket må være tydelig både for barnevernet og for familien, og familien bør få informasjon om besøket på forhånd så de kan forberede seg til dette. Dersom hensikten er å observere samspill mellom barn og foreldre i hjemmet, må dette tydeliggjøres. Familien bør få informasjon om barnevernets vurdering etter hjemmebesøket.

Studien viste betydningen av en god og tillitsfull relasjon mellom barnevernet og familien for gjennomføring av en vellykket barnevernundersøkelse. Dette gjorde det lettere å få nødvendig innsikt i familiens situasjon, og å komme frem til enighet på slutten om veien videre og eventuelle hjelpetiltak til familien. Barnevernet bør derfor fortsette å styrke sin relasjonskompetanse.

Ut i fra barnas fortellinger, er det også svært viktig at barnevernet innehar kompetanse knyttet til ivaretagelse av barnet i en undersøkelsesfase. Det betyr at barnevernet ikke bare må fokusere på problemer og ivareta prosessuelle og juridiske krav, men aktivt involvere barnet i forhold til problemforståelse i en større kontekst som også inkluderer ressurser. Barnevernet må ikke objektivisere barnet og glemme det som et sårbart individ i en fremmed og for mange skremmende situasjon.

Vi vil også formidle noen anbefalinger fra barna i vår studie til barnevernet:

- Barnevernarbeideren må vise at hun/han bryr seg.
- Barnevernet må bli snillere, og ikke ta barn fra foreldrene.
- Barnevernet må forklare mer, og gi informasjon om hva som vil skje.
- Barnevernarbeideren må spørre om mer normale forhold i dagliglivet, og ikke bare fokusere på negative ting i familien.

- De må snakke mindre, og ikke ha så lange møter.

Avsluttende refleksjoner

Vi vil avslutningsvis komme med noen betraktninger knyttet til prosedyrer i barnevernundersøkelser, og om disse kan hindre god samhandling. I vår studie var det vanlig med 1 - 2 samtaler med barnet og foreldrene, hjemmebesøk og innhenting av informasjon fra andre instanser som familien var i kontakt med. Barnevernarbeideren la vekt på å gi informasjon i det første møtet, og så ble fokuset å få informasjon gjennom de faste prosedyrene i undersøkelsen innenfor den gitte tidsfristen på tre måneder. Hva hensikten med de ulike prosedyrene var i den enkelte undersøkelsen virket uklare både for barnevernarbeiderne og familiene. Det ble vanskelig for familiene å forstå sammenheng, framgangsmåte og metoder. Dette skapte usikkerhet. Flere studier har kritisert at kartleggingen og vurderingene i undersøkelsene er mangelfulle (Bache-Hansen, 2004, Aadnesen med flere, 2014, Rød, 2014). Dette gjelder uavhengig av undersøkelsesmetodikk, og skyldes blant annet mangelfull kartlegging, manglende struktur for arbeidet og faglig argumentasjon for vurderingene.

I flere av familiene oppsto det kriser i undersøkelsesfasen som barnevernarbeideren ikke fikk tak i, og samtidig var det gjennomgående at kontinuerlig informasjon til familien var fraværende. Det kan synes som om prosedyreorienteringen skapte avstand til familiene, og at det ble vanskeligere å få tak i riktig informasjon om hva som var den reelle omsorgssituasjonen til barnet eller kompleksiteten i den. Prosedyreorienteringen ble til hinder for løpende refleksjon og kommunikasjon, og førte til en objektivisering av familien. Spesielt hjemmebesøkene var eksempler på dette.

Barnevernet gjennomførte minst et hjemmebesøk i samtlige saker i studien. Barnevernarbeiderne sa lite om hva som var hensikten med hjemmebesøkene utover det å kunne snakke med familiemedlemmene om meldingen og familiens situasjon. Familiene var stort sett misfornøyd med hjemmebesøkene som de kunne oppleve som ubehagelige og kunstige. Dette selv om barnevernet ønsket at familien skulle opptre mest mulig normalt og late som om barnevernet ikke var tilstede. Flere familier fortalte at de, under hjemmebesøkene, forsøkte å presentere et mest mulig positivt «glansbilde» av hjemmet og familiens samhandling. Huset ble ryddet. Det ble kjøpt inn ekstra god mat, og familiemedlemmene prøvde å gjøre noe ekstra og gi et hyggelig inntrykk; for eksempel ved å smile ekstra til hverandre og forteller vitser. Flere foreldre hadde også en usikkerhet knyttet til hva barneverntjenesten egentlig mente etter hjemmebesøket og

følte en uro rundt dette: «*Var det bra nok?*». Ubehaget og usikkerheten som familiene opplevde, påvirket samhandlingen med barnevernet i negativ retning.

Prosedyreorienteringen knyttet til samtaler med barn var også til hinder for samhandling, samtidig som de også viste en praksis der barn heller ble behandlet som objekter enn subjekter. Barnet har rett til å medvirke, og det skal legges til rette for samtaler med barnet (barnevernloven § 4-1). Barnevernet hadde snakket med barna i alle familiene flere ganger. Med ett unntak var hensikten med disse samtalene primært å innhente informasjon fra barnet om det selv og om familien. Barna ble i liten grad informerte om hva som skulle skje videre i undersøkelsen eller at foreldrene fikk vite hva barnet hadde fortalt. Heller ikke ble barnet tatt med i avslutningen av undersøkelsen i forhold til barnevernets beslutninger og valg av tiltak for barnet og familien. Et hovedtrekk var at barnevernet heller ikke snakket direkte med barna på slutten av undersøkelsen. Det ble ofte overlatt til foreldrene å fortelle barnet om hva som skulle skje videre etter undersøkelsen. Barnet var ingen aktiv deltaker med hensyn til hva som skulle skje videre. En av konsekvensene av dette var at barna mistet tillit til barnevernarbeideren, mens barnevernarbeiderne i liten grad var oppmerksomme på en mulig objektivisering som dette kunne medføre.

Hvor samtalen med barnet fant sted var også styrt etter prosedyrer, og skolen var et vanlig møtested. Barna ga entydig uttrykk for at skolen ikke nødvendigvis var en god arena for å snakke med barnevernet, og ingen av dem ønsket å ha med lærer inn i samtalen. Det ble veldig «*rart*». Det å bli hentet ut av klassen kunne også oppleves som stigmatiserende og barnet kunne få et forklaringsproblem ovenfor medelever. Når skoledagen ble brutt opp for å snakke om vanskelige ting, ble det vanskelig å konsentrere seg om skole igjen etterpå. Flere av barna ønsket at stedet hvor samtalen skulle foregå var nøytralt og skjermet.

Vår studie viste at barnevernarbeideren, i tillegg til prosedyrer og en plan for undersøkelsesarbeidet, også må ta i bruk skjønn og empatisk kompetanse for å kunne oppfatte og ta opp prosesser som skjer i samhandlingen med barna og familien. Skjønn og prosessorientering sikrer fleksibilitet, og en individuell innfallsvinkel i oppfølging som må være tilpasset den enkelte saken. Nordstoga (2011) hevder at det ligger en betydelig grad både av skjønn og subjektivitet i fortolkningen av undersøkelsers innhold. Det er ikke bare lovverk og utredningsmodeller som styrer vurderingene, men også barnevernarbeiderens vektlegginger og vurderinger. Dette innebærer et stort personlig og etisk ansvar for barnevernarbeideren, som samtidig representerer den offentlige forvaltningen og barneverntjenesten.

De eksisterende prosedyrene som omhandler kontakt med barnet, bør vurderes med tanke på om de fyller det lovmessige kriteriet om barns rett til deltakelse. Det å kun snakke med barnet for å få informasjon, fyller ikke dette kravet. Barna trenger både informasjon om de formelle rammene i undersøkelsen, hva som skjer med informasjonen de deler, deres mening må bli hørt og de må få informasjon om hva som skjer videre i prosessen. De bør også få en individuell tilpasning knyttet de fysiske rammene for barnesamtalene.

LITTERATUR

Aadnesen, B. N., Hærem, E. og Delås, G. M. 2014. *Informasjonsinnhenting*. I: Aadnesen, B. N. og Hærem, E. (red.). *Barnevernets undersøkelse*. Oslo: Universitetsforlaget.

Backe-Hansen, E. 2004. *God nok omsorg. Riktige beslutninger i barnevernet*. Oslo: Kommuneforlaget.

Bunkholdt, V. og Kvaran, I. 2017. *Kunnskap og kompetanse i barnevernsarbeid*. Oslo: Gyldendal Akademiske.

Fredriksen, H. H. 2010. *Samtaler med barn i barnevernets undersøkelser: Hvordan syv saksbehandlere i kommunal barneverntjeneste opplever det å samtale med barn i undersøkelser*. Lillehammer: HiL – Masteroppgave.

Gamst, K. T. 2011. *Profesjonelle barnesamtaler. Å ta barn på alvor*. Oslo: Universitetsforlaget.

Jenssen, T. S., Strandbu, A., Thørnblad, R., Holtan, A. 2014. *Saksbehandleres dilemmaer – utfordringer vedrørende barns deltakelse i familieråd om fosterhjem*. Fontene forskning 1/2014: s. 69-81.

Juul, R. 2010. *Barnevernets undersøkelser og bekymringsmeldinger*. Dr.philos. – avhandling, Institutt for sosialt arbeid og helsevitenskap, NTNU.

Kildedal, K., Uggerhøj, Lars, Nordstoga, S., Sagatun, S. 2011. *Å bli undersøkt – norske og danske foreldres erfaringer med barnevernundersøkelsen*. Oslo: Universitetsforlaget.

Kvale, S. 2001. *Det kvalitative forskningsintervju*. Oslo: Gyldendal akademisk.

Lurie, J. 2015. *Barneverntjenestens arbeid med bekymringsmeldinger i Trøndelag*. Rapport 2/2015 i Skriftserien til RKBU Midt-Norge. Trondheim: RKBU Midt-Norge, NTNU.

Lurie, J., Kvaran, I. Tjelflaat, T., Sørli, H. E. 2015. *Barneverntjenestens arbeid med barnevernundersøkelser i Midt-Norge*. Rapport 4/2015 i Skriftserien til RKBU Midt-Norge. Trondheim: RKBU Midt-Norge, NTNU.

Malterud, K. 2011. *Kvalitative metoder i medisinsk forskning. En innføring*. Oslo: Universitetsforlaget.

Nordstoga, S. 2011. *Å definere problemet sammen?* I: Kildedal, K. mfl. *Å bli undersøkt – norske og danske foreldres erfaringer med barnevernsundersøkelsen*. Oslo: Universitetsforlaget.

Rød, P. A. 2014. *Mellom analyse og argumentasjon*. I: Aadnesen, B. N. og Hærem, E. *Barnevernets undersøkelse*. Oslo: Universitetsforlaget.

Slettebø, T. 2008. *Foreldres medbestemmelse i barnevernet. En studie av foreldres erfaringer med individuelle og kollektiv nedvirkning*. Dr.polit-avhandling, Institutt for sosialt arbeid og helsefag, Universitetet i Trondheim.

Strandbu, A., Vis S. A. 2008. *Barns deltakelse i barnevernssaker*. Tromsø: Rapport fra Barnevernets utviklingssenter i Nord Norge.

Thagaard, T. 2009. *Systematikk og innlevelse. En innføring i kvalitativ metode*. Bergen: Fagbokforlaget.

Offentlige dokumenter

Barne- og likestillingsdepartementet 2017. *Mer kunnskap- bedre barnevern. Kompetansestrategi for det kommunale barnevernet 2018-2024*.

Barne- ungdoms- og familiedirektoratet 2017. *Kompetansesatsing kommunalt barnevern – Tjenestestøtte. Beskrivelse av tiltakenes form og innhold*.

Helsetilsynet 2012. *Oppsummering av landsomfattende tilsyn i 2011 med kommunalt barnevern – undersøkelse og evaluering*. Rapport fra Helsetilsynet 2/2012.

Lov om barneverntjenester av 17. juli 1992, nr. 100.

Riksrevisjonen 2012. *Riksrevisjonens undersøkelse om det kommunale barnevernet og bruken av statlige virkemidler*. Dokument 3:15 (2011-2012).

Statistisk sentralbyrå 2017. *Barnevern 2016*.

VEDLEGG

Informasjonsskriv til barneverntjenester i Trøndelag

Informasjonsskriv til familier i Trøndelag

Intervjuguide barneverntjenester i Trøndelag

Intervjuguide foreldre i Trøndelag

Intervjuguide barn og ungdom i Trøndelag

Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste (NSD) – Tilbakemelding på melding om behandling av personopplysninger

Informasjonsskriv til barneverntjenester i Trøndelag

Forespørsel om deltakelse i forskningsprosjektet:

**«Familiens og barneverntjenestens erfaringer med barnevernundersøkelser:
Hvordan er samarbeidet når barnevernet har mye kontakt med familien, for
eksempel når barn plasseres utenfor hjemmet?»**

Bakgrunn og formål

Ved Regionalt kunnskapssenter for barn og unge – Psykisk helse og barnevern (RKBU Midt-Norge), NTNU gjennomfører vi en undersøkelse om «Familiens og barneverntjenestens erfaringer med barnevernundersøkelser: Hvordan er samarbeidet når barn plasseres utenfor hjemmet?» Målsettingen med prosjektet er å få økt kunnskap om hvordan barnet, foreldrene og barneverntjenesten opplever en barnevernundersøkelse som de har gjennomgått sammen, og hvordan samarbeidet mellom disse aktører har fungert. Bedre kunnskap om partenes opplevelse av en barnevernundersøkelse kan bidra til å styrke barneverntjenestens praksis på dette området. Prosjektet er en oppfølging av «Barneverntjenestens arbeid med barnevernundersøkelser» som fokuserte på barnevernundersøkelser fra barnevernets perspektiv alene. Barnevernarbeidere mente at godt samarbeid mellom barneverntjenesten og familien er en viktig forutsetning for en vellykket undersøkelse. Barneverntjenesten hadde ofte snakket med barnet i løpet av undersøkelsen, men har ikke alltid tatt dem med videre i avslutningsfasen.

Hvem kan delta, og hvordan gjennomføres undersøkelsen?

Utvalget skal bestå av 6 barneverntjenester i Trøndelag som har gjennomført en barnevernundersøkelse i løpet av de siste 6 måneder. Hver tjeneste skal velge en undersøkelse hvor barnevernet har hatt mye kontakt med familien i løpet av undersøkelsen, for eksempel hvor barnet plasseres utenfor hjemmet, enten som frivillig hjelpetiltak (§ 4-4) eller som omsorgstiltak (§ 4-12). Prosjektet skal gjennomføres som casestudie hvor det intervjues barn, foreldre/foresatte, og barnevernarbeidere som har vært aktører i samme sak. Barnet skal være minst 7 år gammel og skal ha hatt minst en samtale med barnevernet i løpet av undersøkelsen.

Barneverntjenester som er interessert i å delta må velge en sak som møter kriteriene nevnt ovenfor for så å ta kontakt med den aktuelle familien for å høre om de er villig til å være informanter. Foreldre/foresatte må samtykke til deltagelse også for deres barn som er under 15 år.

Det skal innhentes informasjon bl.a. om hvordan familien informeres om bekymringsmeldingen og undersøkelsen, hvordan dialogen mellom barnevernet og familien har foregått, hvilken definisjon av problemene partene har, hvordan familiens medvirkning og samarbeid med barnevernarbeidere oppleves, og i hvilken grad partene er fornøyd med resultatet av undersøkelsen og valg av tiltak.

Informanter som deltar i undersøkelsen må gi muntlig samtykke til dette, og de kan på hvilket som helst tidspunkt trekke seg fra undersøkelsen, uten å måtte begrunne det nærmere. Det er for øvrig frivillig å delta. Barn og foreldre som er intervjuet vil motta et gavekort på kr. 500.

Intervjuene vil vare i ca. 45-60 minutter og skal tas opp elektronisk og transkriberes. Barnevernarbeidere intervjues enkeltvis (eller i små grupper dersom flere har arbeidet med samme undersøkelse). En eller begge foreldre skal intervjues, sammen eller hver for seg. Barn intervjues fortrinnsvis uten foreldre til stede.

Hvordan behandles opplysningene vi får?

Resultater fra undersøkelsen skal formidles som artikkel i et tidsskrift. Alle opplysninger vi får vil bli anonymisert i artikkelen og ingen av de deltagende kommuner, barneverntjenester eller enkelt personer vil kunne identifiseres. Ansvarlige for prosjektet er underlagt taushetsplikt, og all informasjon vil bli behandlet strengt konfidensielt. Ved prosjektslutt, 31. mai 2015, vil lydopptak og datamateriale med opplysninger gitt av informantene bli slettet. Dersom du ønsker å delta eller har spørsmål kan du kontakte Hanne Sørli som skal foreta intervjuene, eller prosjektleder Jim Lurie. Prosjektet er meldt til Personvernombudet for forskning, Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS.

Trondheim, februar 2016

Med vennlig hilsen

Regionalt kunnskapssenter for barn og unge - Psykisk helse og barnevern

Hanne Sørli
Prosjektmedarbeider
hanne.sorlie@trondheim.kommune.no
tel.: 93413486

Jim Lurie
Prosjektleder
jim.lurie@ntnu.no
tel.: 73596271/92043673

Informasjonsskriv til familier i Trøndelag

Forespørsel om deltakelse i forskningsprosjektet:

**«Familiens og barneverntjenestens erfaringer med barnevernundersøkelser:
Hvordan er samarbeidet når barnevernet har mye kontakt med familien, for
eksempel når barn plasseres utenfor hjemmet?»**

Bakgrunn og formål

Ved Regionalt kunnskapssenter for barn og unge – Psykisk helse og barnevern (RKBU Midt-Norge), NTNU gjennomfører vi en undersøkelse om «Familiens og barneverntjenestens erfaringer med barnevernundersøkelser: Hvordan er samarbeidet når barn plasseres utenfor hjemmet?» Målsettingen med prosjektet er å få økt kunnskap om hvordan barnet, foreldrene og barneverntjenesten opplever en barnevernundersøkelse som de har gjennomgått sammen, og hvordan samarbeidet mellom disse aktører har fungert. Bedre kunnskap om partenes opplevelse av en barnevernundersøkelse kan bidra til å styrke barneverntjenestens praksis på dette området. Prosjektet er en oppfølging av «Barneverntjenestens arbeid med barnevernundersøkelser» som fokuserte på barnevernundersøkelser fra barnevernets perspektiv alene. Barnevernarbeidere mente at godt samarbeid mellom barneverntjenesten og familien er en viktig forutsetning for en vellykket undersøkelse. Barneverntjenesten hadde ofte snakket med barnet i løpet av undersøkelsen, men har ikke alltid tatt dem med videre i avslutningsfasen.

Hvem kan delta, og hvordan gjennomføres undersøkelsen?

Utvalget skal bestå av 6 barneverntjenester i Trøndelag som har gjennomført en barnevernundersøkelse i løpet av de siste 6 måneder. Hver tjeneste skal velge en undersøkelse hvor barnevernet har hatt mye kontakt med familien i løpet av undersøkelsen, for eksempel hvor barnet plasseres utenfor hjemmet, enten som frivillig hjelpetiltak (§ 4-4) eller som omsorgstiltak (§ 4-12). Prosjektet skal gjennomføres som casestudie hvor det intervjues barn, foreldre/foresatte, og barnevernarbeidere som har vært aktører i samme sak. Barnet skal være minst 7 år gammel og skal ha hatt minst en samtale med barnevernet i løpet av undersøkelsen.

Familier som er aktuell for deltagelse i prosjektet vil bli kontaktet av deres saksbehandler i barneverntjenesten på vegne av Regionalt kunnskapssenter for barn og unge – Psykisk helse og barnevern (RKBU Midt-Norge), NTNU. Forskerteamet kjenner ikke identiteten til de som forespørres før de eventuelt samtykker til deltakelse. Foreldre som er villig til å delta skal samtykke både på vegne av seg selv og sitt barn som er under 15 år. Ungdom som er 15 år og eldre,

og som er villig til å delta skal gi eget samtykke. Det skal gis muntlig samtykke, og de kan på hvilket som helst tidspunkt trekke seg fra undersøkelsen, uten å måtte begrunne det nærmere. Det er for øvrig frivillig å delta. Det vil ikke få noen konsekvenser for deltakernes forhold til barneverntjenesten dersom man ønsker å delta eller ikke. Barn under 15 år skal også få informasjon om prosjektet, og skal gis anledning til å gi sin tilslutning til å delta eller ikke. Barn og foreldre som deltar i undersøkelsen vil få et gavekort på kr. 500.

Intervjuene vil vare i ca. 45-60 minutter og skal tas opp elektronisk og transkriberes. En eller begge foreldre skal intervjues, sammen eller hver for seg. Barn intervjues fortrinnsvis uten foreldre til stede.

Det skal innhentes informasjon bl.a. om hvordan familien informeres om bekymringsmeldingen og undersøkelsen, hvordan dialogen mellom barnevernet og familien har foregått, hvilken definisjon av problemene partene har, hvordan familiens medvirkning og samarbeid med barnevernarbeidere oppleves, og i hvilken grad partene er fornøyd med resultatet av undersøkelsen og valg av tiltak.

Hvordan behandles opplysningene vi får?

Resultater fra undersøkelsen skal formidles som artikkel i et tidsskrift. Alle opplysninger vi får vil bli anonymisert i artikkelen og ingen av de deltagende kommuner, barneverntjenester eller enkelt personer vil kunne identifiseres. Ansvarlige for prosjektet er underlagt taushetsplikt, og all informasjon vil bli behandlet strengt konfidensielt. Ved prosjektslutt, 31. desember 2015, vil lydopptak og datamateriale med opplysninger gitt av informantene bli slettet. Dersom du ønsker å delta eller har spørsmål kan du kontakte Hanne Sørli som skal foreta intervjuene, eller prosjektleder Jim Lurie. Prosjektet er meldt til Personvernombudet for forskning, Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS.

Trondheim, februar 2016

Med vennlig hilsen

Regionalt kunnskapssenter for barn og unge - Psykisk helse og barnevern

Hanne Sørli
Prosjektmedarbeider
hanne.sorlie@trondheim.kommune.no
tel.: 93413486

Jim Lurie
Prosjektleder
jim.lurie@ntnu.no
tel.: 73596271/92043673

NTNU

Regionalt kunnskapssenter

for barn og unge

– Psykisk helse og barnevern

«Familiens og barneverntjenestens erfaringer med barnevernundersøkelser»

Intervjuguide til ledere og medarbeidere ved barneverntjenesten

1. Om informanten og tjenesten

- Type organisering, antall årsverk
- Alder, kjønn, hvor lenge har du jobbet i barnevernet, hvor lenge har du jobbet med undersøkelser?

2. Beskrivelse av saken

- Hvem meldt saken?
- Hva var innholdet i meldingen?
- Hvem bestemte at meldingen skulle undersøkes?
- Hvem/hvor mange hadde ansvar for gjennomføringen av undersøkelsen?

3. Arbeid med undersøkelsen – planlegging og metoder

- Ble det laget plan for undersøkelsen? Skriftlig plan?
- Hvilke momenter hadde planen?
- Ble det brukt en spesifikk metode, verktøy, utredningsmodell i undersøkelsen, og i så fall hvilken?
- Ble det brukt elektronisk fagprogram, og i så fall hvilket?
- Hvordan ble dokumentasjon av undersøkelsen gjennomført?
- Tok barnevernet stilling til om undersøkelsen skulle gjennomføres med tanke på frivillig hjelpetiltak (§ 4-4) eller omsorgsovertakelse (§ 4-12), og i så fall når ble det tatt stilling til dette?
- Hvilke konsekvenser hadde dette for gjennomføring av undersøkelsen?
- Hvor tidlig i undersøkelsen ble det vurdert å plassere barnet utenfor hjemmet?
- Var foreldre (og eventuelt barnet) enig i tanken om plassering av barnet, og i så fall når ble de enig om det?

4. Informasjonsinnhenting

- Hvem/hvilke instanser ble det innhentet informasjon fra i undersøkelsen?

- Hvordan ble informasjonen innhentet, skriftlig, telefonsamtale, møte, felles oppstart/nettverksmøte?

5. Bruk av sakkyndige

- Ble det brukt sakkyndige i undersøkelsen? I så fall hvilken?
- Hvorfor ble det eventuelt brukt sakkyndige?

6. Problemdefinisjon

- Hvilken forståelse av barnets situasjon/forhold i familien hadde barnevernet når undersøkelsen begynte?
- Ble forståelsen endret underveis? I så fall hvordan/hvorfor?
- I hvilken grad var barnet og foreldre enig i barnevernets definisjon av problemet?
- Hvis partene var uenig i problemdefinisjon, hvilke konsekvenser hadde dette for gjennomføringen av undersøkelsen?

7. Barnevernets interaksjon/samarbeid med barn og foreldre

- Hvordan fikk foreldre og barn informasjon om bekymringsmelding og at saken skulle undersøkes?
- Fikk barn og foreldre informasjon om barnevernets rolle og oppgaver fra barnevernet og i så fall hvilken informasjon?
- Hadde barnevernet kontakt med både barn og foreldre i løpet av undersøkelsen, og i så fall hvor mange samtaler med disse?
- Hvor og hvordan ble samtalene med barn og foreldre gjennomført?
- Ble det brukt spesielle metoder i barnesamtalen, og i så fall hvilke (leker, tegninger, observasjon osv.)?
- Var samtalene med barnet gjennomført i enerom eller sammen med foreldre?
- Hvordan opplevde barnevernarbeider relasjon mellom barn og foreldre under undersøkelsen?
- Var det endring i relasjonen i løpet av undersøkelsen, og i så fall hvilken og hvorfor?
- I hvilken grad var relasjonen preget av tillit/mistillit mellom partene?
- Hvordan opplevde barnevernarbeider informasjonen de fikk fra barn og foreldre? Var disse sett på som troverdige informanter?
- Ble det lagt vekt på informasjon fra barnet og foreldre når det konkluderes etter undersøkelsen?
- Hvordan opplevde barnevernet samarbeid med barn og foreldre under undersøkelsen?
- Hvordan kunne samarbeidet ha blitt bedre?
- Hvordan var forholdet mellom barnevernet og barn/foreldre ved undersøkelsens avslutning?
- Var det spesielle forhold eller problemer ved familien eller i barnets situasjon som hadde konsekvenser for undersøkelsen? I så fall hvilke problemer?

8. Avslutning og valg av tiltak

- Ble det skrevet en undersøkelsesrapport?
- Hvilke tilbakemeldinger ble gitt til barnet og foreldre ved undersøkelsens avslutning?
- Hvilket tiltak ble bestemt av barnevernet – frivillig plassering av barnet (§ 4-4) eller forslag til fylkesnemnda om omsorgsovertakelse (§ 4-12)?
- Dersom omsorgsovertakelse, fikk saken forenklet behandling i nemnda?
- Var barn og foreldre enig i valg av tiltaket? Hvis ikke hvorfor ikke?

9. Suksessfaktorer/hindringer

- I hvilken grad var barnevernet fornøyd med gjennomføringen av undersøkelsen?
- Hvilke faktorer bidro til en god undersøkelse?
- Hvilke faktorer hindret en god undersøkelse?
- Hva kunne ha blitt gjort bedre/annerledes?

«Familiens og barneverntjenestens erfaringer med barnevernundersøkelser»

Intervjuguide til ledere og medarbeidere ved barneverntjenesten

1. Om informanten og tjenesten

- Type organisering, antall årsverk
- Alder, kjønn, hvor lenge har du jobbet i barnevernet, hvor lenge har du jobbet med undersøkelser?

2. Beskrivelse av saken

- Hvem meldt saken?
- Hva var innholdet i meldingen?
- Hvem bestemte at meldingen skulle undersøkes?
- Hvem/hvor mange hadde ansvar for gjennomføringen av undersøkelsen?

3. Arbeid med undersøkelsen – planlegging og metoder

- Ble det laget plan for undersøkelsen? Skriftlig plan?
- Hvilke momenter hadde planen?
- Ble det brukt en spesifikk metode, verktøy, utredningsmodell i undersøkelsen, og i så fall hvilken?
- Ble det brukt elektronisk fagprogram, og i så fall hvilket?
- Hvordan ble dokumentasjon av undersøkelsen gjennomført?
- Tok barnevernet stilling til om undersøkelsen skulle gjennomføres med tanke på frivillig hjelpetiltak (§ 4-4) eller omsorgsovertakelse (§ 4-12), og i så fall når ble det tatt stilling til dette?
- Hvilke konsekvenser hadde dette for gjennomføring av undersøkelsen?
- Hvor tidlig i undersøkelsen ble det vurdert å plassere barnet utenfor hjemmet?
- Var foreldre (og eventuelt barnet) enig i tanken om plassering av barnet, og i så fall når ble de enig om det?

4. Informasjonsinnhenting

- Hvem/hvilke instanser ble det innhentet informasjon fra i undersøkelsen?

- Hvordan ble informasjonen innhentet, skriftlig, telefonsamtale, møte, felles oppstart/nettverksmøte?

5. Bruk av sakkyndige

- Ble det brukt sakkyndige i undersøkelsen? I så fall hvilken?
- Hvorfor ble det eventuelt brukt sakkyndige?

6. Problemdefinisjon

- Hvilken forståelse av barnets situasjon/forhold i familien hadde barnevernet når undersøkelsen begynte?
- Ble forståelsen endret underveis? I så fall hvordan/hvorfor?
- I hvilken grad var barnet og foreldre enig i barnevernets definisjon av problemet?
- Hvis partene var uenig i problemdefinisjon, hvilke konsekvenser hadde dette for gjennomføringen av undersøkelsen?

7. Barnevernets interaksjon/samarbeid med barn og foreldre

- Hvordan fikk foreldre og barn informasjon om bekymringsmelding og at saken skulle undersøkes?
- Fikk barn og foreldre informasjon om barnevernets rolle og oppgaver fra barnevernet og i så fall hvilken informasjon?
- Hadde barnevernet kontakt med både barn og foreldre i løpet av undersøkelsen, og i så fall hvor mange samtaler med disse?
- Hvor og hvordan ble samtalene med barn og foreldre gjennomført?
- Ble det brukt spesielle metoder i barnesamtalen, og i så fall hvilke (leker, tegninger, observasjon osv.)?
- Var samtalene med barnet gjennomført i enerom eller sammen med foreldre?
- Hvordan opplevde barnevernarbeider relasjon mellom barn og foreldre under undersøkelsen?
- Var det endring i relasjonen i løpet av undersøkelsen, og i så fall hvilken og hvorfor?
- I hvilken grad var relasjonen preget av tillit/mistillit mellom partene?
- Hvordan opplevde barnevernarbeider informasjonen de fikk fra barn og foreldre? Var disse sett på som troverdige informanter?
- Ble det lagt vekt på informasjon fra barnet og foreldre når det konkluderes etter undersøkelsen?
- Hvordan opplevde barnevernet samarbeid med barn og foreldre under undersøkelsen?
- Hvordan kunne samarbeidet ha blitt bedre?
- Hvordan var forholdet mellom barnevernet og barn/foreldre ved undersøkelsens avslutning?
- Var det spesielle forhold eller problemer ved familien eller i barnets situasjon som hadde konsekvenser for undersøkelsen? I så fall hvilke problemer?

8. Avslutning og valg av tiltak

- Ble det skrevet en undersøkelsesrapport?
- Hvilke tilbakemeldinger ble gitt til barnet og foreldre ved undersøkelsens avslutning?
- Hvilket tiltak ble bestemt av barnevernet – frivillig plassering av barnet (§ 4-4) eller forslag til fylkesnemnda om omsorgsovertakelse (§ 4-12)?
- Dersom omsorgsovertakelse, fikk saken forenklet behandling i nemnda?
- Var barn og foreldre enig i valg av tiltaket? Hvis ikke hvorfor ikke?

9. Suksessfaktorer/hindringer

- I hvilken grad var barnevernet fornøyd med gjennomføringen av undersøkelsen?
- Hvilke faktorer bidro til en god undersøkelse?
- Hvilke faktorer hindret en god undersøkelse?
- Hva kunne ha blitt gjort bedre/annerledes?

«Familiens og barneverntjenestens erfaringer med barnevernundersøkelser»

Intervjuguide til barn og ungdom

1. Inngangen til barnevernet

- Var det noen som snakket med deg på forhånd om barnevernet og at du og din familie skulle undersøkes av barnevernet?
- Når fikk du høre om at du/dere skulle snakke med en fra barnevernet?
- På hvilken måte ble du kontaktet?
- Hadde du hørt om barnevernet før dette? I så fall hva hadde du hørt?
- Hvilke oppfatninger har du av barnevernet og hva de gjør?
- Hvilken informasjon fikk du om hva barnevernets rolle og arbeidsoppgaver er? Hvem fikk du denne informasjonen fra?

2. Undersøkelsen

- Fortell om ditt første møte med barnevernet?
- Hva snakket dere om? Skole, hjem, fritid, venner
- Hvor mange ganger snakket du med barnevernet i løpet av undersøkelsen?
- Hvor møttes dere?
- Snakket barnevernet med deg alene eller sammen med foreldrene dine?
- Hvordan ble samtalene med barnevernet gjennomført? – (bruk av leker, tegninger, observasjon, osv.)
- Hadde barnevernet nettverksmøte eller lignende som en del av undersøkelsen? I så fall fikk du være med på møtet?
- Var det andre personer du ønsket å ha med på møtene (for eksempel slektninger, lærer)?
- Fikk de være med?

3. Problemdefinisjon

- Sa barnevernet noe om hvorfor de ville snakke med deg og foreldrene? I så fall hva?
- Ønsket du å snakke med barnevernet om dette?
- Var du enig i barnevernets beskrivelse av situasjonen?
- Hva mener du om hvordan du og familien din har det?
- Tror du foreldrene dine mener det samme som deg?
- Hvis ikke, hva er forskjellene?

4. Følelser/tanker om undersøkelsen

- Hvordan følte du deg før samtalen med barnevernet?
- Hvordan opplevde du samtalen(e) med barnevernet?
- Hvordan opplevde du kontakten med barnevernarbeideren (tillit/mistillit)?
- Opplevde du at barnevernet hørte på hva du sa og tok informasjonen alvorlig? Hvis ikke, hvorfor ikke?
- Syns du at barnevernet forstod deg? Hvis ikke, hvorfor ikke?
- Hva tror du foreldrene dine mente om at barnevernet skulle snakke med deg?
- Ble informasjonen du ga til barnevernet gitt videre til dine foreldre? I så fall hva synes du om dette?
- Fikk du vite hva barnevernet tenkte og hvilke planer de hadde?
- Fikk du lese noe av det som var skrevet?
- Fikk du være med å bestemme hva som skulle skje etter undersøkelsen?
- Hva synes du om barnevernets forslag til plassering av deg utenfor hjemmet?
- Var du enig i dette? Hvis ikke, hvorfor ikke?
- Var foreldrene dine enig i dette?

5. Var barnet fornøyd med undersøkelsen

- Var du fornøyd med barnevernets gjennomføring av undersøkelsen?
- Har du tips til barnevernet om hvordan dette kan gjøres på en bedre måte?

Jim Lurie
Regionalt kunnskapssenter for barn og unge - Psykisk helse og barnevern (RKBU Midt-Norge) NTNU
PB 8905 MTFS
7491 TRONDHEIM

Harald Hårfagres gate 29
N-5007 Bergen
Norway
Tel: +47-55 58 21 17
Fax: +47-55 58 96 50
nsd@nsd.uib.no
www.nsd.uib.no
Org.nr. 985 321 884

Vår dato: 02.12.2014

Vår ref: 40436 / 3 / SSA

Deres dato:

Deres ref:

TILBAKEMELDING PÅ MELDING OM BEHANDLING AV PERSONOPPLYSNINGER

Vi viser til melding om behandling av personopplysninger, mottatt 23.10.2014. Meldingen gjelder prosjektet:

40436	<i>Familiens og barneverntjenestens erfaringer med barnevernundersøkelser: Hvordan er samarbeidet når barn plasseres utenfor hjemmet?</i>
Behandlingsansvarlig	NTNU, ved institusjonens øverste leder
Daglig ansvarlig	Jim Lurie

Personvernombudet har vurdert prosjektet, og finner at behandlingen av personopplysninger vil være regulert av § 7-27 i personopplysningsforskriften. Personvernombudet tilrår at prosjektet gjennomføres.

Personvernombudets tilråding forutsetter at prosjektet gjennomføres i tråd med opplysningene gitt i meldeskjemaet, korrespondanse med ombudet, ombudets kommentarer samt personopplysningsloven og helseregisterloven med forskrifter. Behandlingen av personopplysninger kan settes i gang.

Det gjøres oppmerksom på at det skal gis ny melding dersom behandlingen endres i forhold til de opplysninger som ligger til grunn for personvernombudets vurdering. Endringsmeldinger gis via et eget skjema, <http://www.nsd.uib.no/personvern/meldeplikt/skjema.html>. Det skal også gis melding etter tre år dersom prosjektet fortsatt pågår. Meldinger skal skje skriftlig til ombudet.

Personvernombudet har lagt ut opplysninger om prosjektet i en offentlig database, <http://pvo.nsd.no/prosjekt>.

Personvernombudet vil ved prosjektets avslutning, 01.12.2015, rette en henvendelse angående status for behandlingen av personopplysninger.

Vennlig hilsen

Katrine Utaaker Segadal

Sondre S. Arnesen

Kontaktperson: Sondre S. Arnesen tlf: 55 58 33 48

Vedlegg: Prosjektvurdering

Dokumentet er elektronisk produsert og godkjent ved NSDs rutiner for elektronisk godkjenning.

Avdelingskontorer / District Offices:

OSLO: NSD, Universitetet i Oslo, Postboks 1055 Blindern, 0316 Oslo. Tel: +47-22 85 52 11. nsd@uio.no
TRONDHEIM: NSD, Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet, 7491 Trondheim. Tel: +47-73 59 19 07. kyrre.svarva@svt.ntnu.no
TROMSØ: NSD, SVF, Universitetet i Tromsø, 9037 Tromsø. Tel: +47-77 64 43 36. nsdmaa@svt.uit.no

Prosjektvurdering - Kommentar

Prosjektnr: 40436

Utvalget informeres skriftlig om prosjektet og samtykker til deltakelse.

For å kunne ivareta frivilligheten til deltakelse i prosjektet forutsetter ombudet at kontakt med utvalget opprettes på følgende måte:

Forespørsel om deltakelse skal først sendes til barnevernarbeider, og vedkommende skal ta direkte kontakt med oppnevnt kontaktperson i forskergruppen dersom han/henne ønsker å delta. Deretter kan forskergruppen ta kontakt med leder for den aktuelle barneverntjenesten som kan viderformidle informasjon til den aktuelle familien som også skal ta direkte kontakt med forskergruppen dersom de ønsker å delta. Det kan også legges til i informasjonsskrivet at det ikke vil få noen konsekvenser for deltakernes forhold til barneverntjenesten dersom man ønsker å delta eller ikke.

Revidert informasjonsskriv skal sendes til personvernombudet@nsd.uib.no før utvalget kontaktes.

Det behandles sensitive personopplysninger om helseforhold.

Personvernombudet legger til grunn at forsker etterfølger NTNU sine interne rutiner for datasikkerhet. Dersom personopplysninger skal lagres på mobile enheter, bør opplysningene krypteres tilstrekkelig.

Forventet prosjektslutt er 01.12.2015. Ifølge prosjektmeldingen skal innsamlede opplysninger da anonymiseres. Anonymisering innebærer å bearbeide datamaterialet slik at ingen enkeltpersoner kan gjenkjennes. Det gjøres ved å:

- slette direkte personopplysninger (som navn/koblingsnøkkel)
- slette/omskrive indirekte personopplysninger (identifiserende sammenstilling av bakgrunnsopplysninger som f.eks. bosted/arbeidssted, alder og kjønn)
- slette lydopptak

ISBN 978-82-93343-15-8 Trykt utgave
ISBN 978-82-93343-16-5 WEB

NTNU - Fakultet for medisin og helsevitenskap
Institutt for psykisk helse
Regionalt kunnskapssenter for barn og unge – Psykisk helse og barnevern (RKBU Midt-Norge)

Postadresse:
NTNU, RKBU Midt-Norge
Postboks 8905, MTFs, 7491 Trondheim
Besøksadresse: Klostergata 46
Telefon: 73 55 15 00

E-post: kontakt@rkbu.ntnu.no
Nettside: www.ntnu.no/rkbuk